

ŞEHZADE EĞİTİMİ

Osmanlı Devleti'nde şehzadelerin eğitime daha kuruluş döneminden itibaren büyük bir önem verilmekteydi. Onların yalnız hanedan üyesi olmaktan öte gelecekte ülke yönetimini ele alacak olmaları ihtimali meselenin ehemmiyetini bir kat daha artırmaktaydı. Geniş yetkilerle padişah olan şehzadelerin eğitiminin niteliği, devletin ve bütün bir milletin kaderi üzerinde etkili oluyordu. Şehzade eğitimi devletin ilk dönemlerinden XX. yüzyıla gelinceye kadar çeşitli nedenlerle değişime uğradı.

Farsça şeh (hükümdar) ve zade (oğul) sözcüklerinden meydana gelen “*Şehzade*”, hükümdar oğlunu ya da bunların ailesinden gelen erkek çocukları ifade eder. Şehzadelerin doğumu, eğitime başlaması, evlenmesi, yönetimde görev alması ve veliaht olarak gösterilmesi belli mertebelere göre düzenlenmiştir.

Şehzadenin eğitimi ideal hükümdar portresini çizmeliydi. Şehzadelerin aldıkları eğitimin birincisi, sancağa çıkmadan önceki yani sarayda aldıkları teorik eğitim, ikincisi ise sancağa çıkmaları ile başlayan pratik eğitim olmak üzere iki kısmından oluşmaktaydı.

Osmanlı şehzadeleri doğdukları andan itibaren, valide sultanla birlikte, onun gözetimi altında çok sayıda görevli tarafından bakılmakta ve geleceğin hükümdar adayı olarak yetiştirilmekteydi.

İlk davranışları *Dâye* ve *Lala* lardan alan şehzadeler, beş altı yaşlarına geldiklerinde *Bed'-i Besmele* ile eğitime başarlardı. *Bed'-i Besmele* şehzadelerin derse başlamasıydı. Bu törende ilk önce Şeyhülislam şehzadeye alfabenin harflerini baştan sona kadar okutur, sonra dua eder ve merasim sona ererdi. Bundan sonra çocuğun eğitimi tayin olunan hocasına bırakılırdı.

Eğitim süreci boyunca şehzadelere Kur'an okuyup yazma, Arapça, Farsça, tarih ve coğrafya gibi bilimler okutulurdu.

Şehzâdelerin eğitimleri dört-beş yaşına geldikten sonra daha disiplinli olarak yürütülürdü. Diğer bir deyişle belirli bir olgunluğa ulaşan şehzâde, bilinçli bir şekilde eğitim almaya başlardı.

Beş yaşına kadar dayelerden terbiye öğrenen şehzâdelerin bundan sonra muallimlerden talim ve edeb öğrenmesi sağlanırdı. Onlar için eğitim hayat boyu devam etmekteydi. İlim öğrenmenin yaşı, mevkisi olmazdı. Tahta geçtikten sonra da sultanlar kendilerine hoca tutarlar, alimlerin meclislerinde bulunurlar, hususi kütüphane oluşturlardı.

Fatih Sultan Mehmed zamanında “hace” denilen “muallim-i sultanî” hizmeti yalnız şehzâdeleri değil, bizzat padişahı da okutmakla görevliydi. Bu en büyük mertebedeki ulemaya mahsus bir vazife olmuştu.

Şehzadelere verilen dersler sadece dinî ve bilimsel konularda olmayıp, istek ve yeteneğine göre şehzadelere ok atmak, ava gitmek, cirit oynamak, güreş yapmak, ata binmek, kürz kullanmak gibi sporlar ile güzel yazı yazmak, ok ve yay yapmak gibi sanatlar da öğretilirdi.

Şehzadeler, binicilik ve dövüş sanatları eğitimlerini sarayın üçüncü avlusunda iç oğlanlarla birlikte almaktaydı. İç oğlanların aldıkları eğitimler okuma yazma, Arapça ve Farsça, İslami bilgiler, askerlik, yönetim usulleri ve hukuku, musiki, şiir gibi alanları kapsamaktaydı.

Şehzadelerin saraydaki eğitimi 10-12 yaşlarına kadar olup, daha sonra şehzadeler gösterişli bir düğün ile sünnet olurlardı. Şehzadelerin sünnet düğünlerine oldukça önem verilir ve komşu devletler ile bağlı eyaletlere haber verilir, karşılığında onlar da tebrik ve iyi dileklerini iletirlerdi. Aynı durum şehzadeler ve sultanların evlilik törenlerinde de geçerli olup, durumdan diğer ülkeler haberdar edilirdi.

Papanın, Şehzâde Cem ile VIII. Charles'i tanıştırdığı merasimde bulunan İtalyan Sanuto'nun Şehzâde Cem hakkında söylemiş olduğu sözler şehzâdelerin nasıl bir eğitim aldıkları ile ilgili önemli ipuçları içermektedir. “Şehzâdelerin hareketlerinde ve tavırlarında, büyük bir harp adamının vasıfları müşahade edilmektedir. Böyle bir prensin devletin başına geçmemiş olması, Hristiyanlar için Tanrı'nın bir lütfudur.”

Şehzâde eğitimi, ilk aşamasında Kuran'ı okuma ve yazı yazma temel bilgi ve becerilerine dayanırdı. Eğitim süreci ilerledikçe kıraat, fıkıh, kelam, tefsir ve hadis ilimlerini öğrenirlerdi.

Her şehzâdenin küçük yaşlarda Kuran'ı hatmetmeleri istenirdi. Nitekim II.Murad, Manisa'da sancakbeyliği yapan şehzâdesi Mehmed'in Kur'an-ı Kerim'i hatim etmesi için usul ilmini iyi bilen, fıkıh ve hadis ilimlerinde alim Molla Gürani'yi hoca olarak tayin etmiştir.

Osmanlı şehzâdeleri tarih, hukuk, coğrafya, felsefe, mantık, heyet, hendese, cebir, riyaziye ve yabancı dil alanlarında kendilerini geliştirmişlerdi.

İlk olarak Saray-ı Cedide-i Amire'de şehzâdelerin eğitim görmeleri için şehzâdeler mektebi yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin 1460-1478 yıllarında Fatih Sultan Mehmed tarafından yapılan Topkapı Sarayı'nda da şehzâdelerin düzenli bir eğitim görmeleri için şehzâdegân mektebi yaptırılmıştır. Burada bulunan şehzâdegân mektebi Edirne Sarayı'ndaki şehzâdegân mektebiyle birçok açıdan benzerlikler göstermektedir.

Şehzâdelerin vakitlerinin çoğunu geçirdikleri mekânlar bize onların eğitimi hakkında pek çok ipucu vermektedir.

Şehzâdelerin kaldığı dairelerin duvarlarının nakışlarla ve çinilerle kaplanması sanat duygusunu, hayal gücünü canlandırdığını, Kaside-i Bürde'den beyitlerle, besmele, Kelime-i Tevhid ile yada Kur-an'dan ayetlerle süslenmesi kendi dini inançlarının benimsenmesinin hedeflenmiş olduğunu, bireyin yetiştirilmesinde ayet ve hadislerin birinci derecede mühim olduğunu göstermektedir.

Bunların yanı sıra şehzâdelerin eğitim gördükleri mekân rahleler ve kitap dolabı gibi eğitim için temel gereksinimler doğrultusunda düzenlenerek öğrencinin dikkatini dağıtacak, onu farklı düşüncelere sevk edecek veya eğitim için lüzumsuz sayılacak herhangi bir eşya bulundurmamakla ferah bir ortam oluşturulmuştur. Zira uygun bir çalışma ortamının bireyin daha yüksek motivasyonu ile birlikte çalışmanın daha verimli geçmesini sağlamaktadır.

Osmanlı şehzadeleri saray içerisinde aldıkları temel eğitimlerin ardından genellikle sünnet merasimlerini takip eden süreçte sancağa çıkarılırlardı. Bu aşama onların almış oldukları eğitimi pratik yaparak tecrübe etme aşamalarıydı. Ortalama yaş sınırı on dört on beş olan şehzade sancağa çıkarıldığı gibi zaman zaman on sekiz hatta yirmi yaşında sancağa çıkan şehzadeler de olmuştur.

Sancağa çıkarılan şehzadelere Çelebi Sultan unvanı verilmiştir. Şehzadelerin saray içindeki çocukluk evreleri bitmiş dolayısıyla sorumluluk almaya başlayacakları yetişkinlik evresi başlamıştır. Şehzadenin saraydan taşraya çıkışı onun politik bir olgunluğa eriştiğinin de göstergesidir.

Şehzadelerin eğitiminin ikinci parçası sayılan sancak beyliği dönemi yöneticilik sıfatına sahip olmaları hasebiyle ayrı bir önem arz eder. Devlet yönetiminin minimize edilmiş bir parçası diyebileceğimiz bu uygulamanın temel amacı, şehzadelerin birer padişah adayı olmaları dolayısıyla devletin önemli merkezlerinde idari tecrübe kazanmaları ve tahta çıkmayı başarabilirlerse yönetim zorluğu çekmemeleri idi.

Sancak beyliği döneminde iyi yetişen şehzadeler başa geçtikleri vakit bu tecrübenin nimetlerinden faydalanmaktaydı. Hem yönetilen hem de yöneten sıfatına haiz oldukları sancak beyliği dönemi onların bugün ki tabirle yüksek tahsil gördükleri zaman dilimiydi.

Şehzâdelerin kendi aralarında taht mücadelesi olmasına rağmen sancaklara atanmaları devlet için büyük katkıları sağlamaktaydı.

XVII. yüzyılın başlarına kadar büyük bir törenle uygun sancaklara sancak beyi olarak gönderilirken bu sırada yapılan törenlere “şehzade alayı” denilmektedir.

Padişah tarafından bir atanma beratı ile sancağı çıkmasına izin verilen şehzadelerin sancağı çıkarılmaları bir törenle olurdu. Veziriazam tarafından padişah adına kendisine tabl, alem ve yeşil bayrak sunulan şehzade sancağı çıkmak için hazırdu. Şehzade sancağı validesiyle birlikte çıkar ve onun gözetimi altında bulunurdu. Şehzade ile birlikte sancağı giden şehzade annesi, oğlunun eğitiminin takipçisi olduğı kadar sancak yönetimini de denetlerdi. Şehzadenin, yanlış yönlendirilmesini veya tahta çıkma şansını zayıflatacak siyasi girişimlerde bulunmasını engellemek de annesinin göreviydi. Şehzade iyi eğitim almadığı yahut yanlış bilgilerle donatılarak hatalı işlere sevk edildiğı durumlarda müdahale etmekte ve gerektiğinde padişaha şikayet mektubu yazarak durumu izah etmekteydi.

Sancağa çıkan şehzadenin maiyetinde devlet merkezindeki divan-ı hümayun'un minyatürü olarak vezir makamında lala, nişancı, defterdar, reisü'l-küttab, çavuşbaşı, kapıcılar kethüdası, divan katibi bulunurdu. Ayrıca tabip, cerrah, göz hekimi, kapıcıbaşı, emir-i alem, emir-i ahur ile şehzadenin hocası, mutfak emini, arpa emini, çaşnigirler de mevcuttu. Bu maiyetten başka şehzadenin yaşına, derece ve önemine binaen miktarı değişik olarak, sipah, ulufeci, garip sınıflardan asker ve ağaları, çadır mehterleri, divan çavuşları, ruznameci, mukataacı, hulasa imam ve müezzine kadar kimi maaşlı kimi mukataalı memurlar yer alırdı.

Şehzâdeler, anneleri, lalaları ve kendisine bağlı maiyyetiyle birlikte gittikleri sancakların kültür ve imar faaliyetleriyle daha mamur vilayetlere dönüşmelerini sağlıyorlardı. Gerek şehzâdeler olsun gerekse anneleri olsun camiler, vakıflar, medreseler, kütüphaneler, şifahaneler kurarak devletin her bir bölgesine, toprağına özellikle insana ne kadar değer verdiklerini göstermekteydiler.

II.Bayezid'in Amasya'da vakıflar, II.Selim'in Konya'da Sancakbeyi iken Mevlana Celaleddin Türbesi civarında imaret vakıfları, Tire'de darulkurra evkafı, III.Murad'ın, şehzadelik yaptığı Manisa'da 1592'de Muradiye cami ve imaret için vakıf kurduğu bilinmektedir.

Şehzadelerin, sancaklarda bazı görevleri vardı. Türkleştirme ve İslamlaştırma amacıyla devletin kuruluşundan itibaren hanedan üyelerinin her biri dört bir yandan fetihlere girişmişler, akınlarda bulunmuşlardı. Şehzâdeler gerek Türk fetihlerini gerçekleştirmek gerekse alınan yerlerde güvenliği sağlamak ve imar faaliyetlerini hızlandırmak gibi büyük sorumlulukları yerine getirmişlerdi. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda şehzadelere ve beylere uç bölgelerin sancak olarak verilmesi idi. Osmanlı Devleti uç bölgelere hanedan mensuplarını göndermekle fethedilen bölgelerin Türkleştirilmesini sağlarken aynı zamanda şehzadelerin ekonomik durumlarını da bu şekilde tolere etmişti.

Osmanlı Devlet ekonomisinin temelini teşkil eden tımar sistemiyle şehzâdelere sancaklardaki hasların ve vergilerin verilmesi, seferlerde elde edilen ganimetlerin 5/1'inin onlara bırakılması, şehzâdelerin ve maiyyetlerinin masraflarının devlet hazinesinden kalkmasını sağlıyordu.

Şehzadelerin bulundukları sancaklardaki idari vazifeleri devlet yönetiminde ne şekilde yer aldıklarının da göstergesidir. İdari yetkileri arasında kaymakamlık vazifesi önemli bir yer teşkil eder. Osmanlı padişahları, sefere çıkacakları zaman merkezi koruyup kollaması ve tahtın boş kalmaması adına şehzadelerinden bir tanesini kaymakamlık vazifesiyle payitahtta bırakıyordu. Şehzadeler kendi sancaklarında zeamet ve tımar tevcih edebilirler, berat ve hüküm verip bunlara tuğra çekebilirlerdi. Ancak yapacakları tayin ve tevcihleri merkeze bildirmek ve onay almak zorundaydılar.

Şehzadeler ayrıca bulundukları sancaklarda emniyet ve asayişten de sorumluydular. Bu noktada gerek sancaklarının içinde gerekse dışında bir karışıklık çıktığında anında duruma müdahale ederlerdi.

Sancakbeyi olan şehzadeler casuslar vasıtasıyla bulundukları memleketin sınırındaki komşu devletlerin ahvalinden aldıkları malumatları devlet merkezine yani Divan-ı Hümayuna bildirirlerdi.

Fatih Sultan Mehmed, 1473 yılında Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan ile mücadeleye giderken şehzâdeleri Bayezid ve Mustafa'yı yanında götürürken, diğer şehzâdesi Cem'i Rumeli'nin muhafazası için Edirne'de bırakmıştı.

Yavuz Sultan Selim, kardeşi Şehzâde Ahmed'le olan mücadelesinde, Şehzâde Süleyman'ı İstanbul'da vekil olarak kalması ve güvenliği sağlaması için Kefe'den çağırtmıştır. Şah İsmail'e karşı yapılan seferde ve Mısır'a düzenlediği seferlerde şehzâdesini Rumeli'nin muhafazasıyla vazifelendirmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman da Nahcivan seferine giderken şehzâdesi Cihangir'i ve Selim'i yanında götürürken şehzâdesi Bayezid'i Edirne'ye göndermiştir. 1548 yılında İran seferinde şehzâdesi Selim'i Edirne'de bırakmıştır

Osmanlı padişahları sefere gittiklerinde kendileri bizzat ordunun kumandanı olur ve ordunun cenah kumandanları olarak da şehzadeleri tayin ederdi.

Şehzadeler hükümdarın isteği doğrultusunda bağımsız olarak ordunun başında sefere gittikleri gibi, yine merkezin bilgisi dahilinde isyan edenlere, huzursuzluk çıkaranlara ve ülke topraklarına müdahalede bulunan diğer devletlerin saldırılarına cevap verme salahiyetine sahipti.

Bir savaş vuku bulduğu zaman sancaklardaki şehzadeler padişahın emriyle çağrılıp sefere giderler ve muharebede yer alırlardı.

Şehzade maiyeti içerisinde belki valideden sonraki en mühim isim şehzadenin lalasıdır. Lalalık müessesesi Türk devlet geleneğinde önemli bir siyasi figürdür.

Lala, şehzadenin idari görevleri yürütmesinde ona yardımcılık bir nevi akıl hocalığı vazifesi yapmaktaydı. Lala, sancağa gönderilen şehzadelerin yanlarında bulunan maiyetin de idari sorumlusuydu. Lalaların vazifeleri, şehzadenin eğitim-öğretim safhasına nezaret etmek, siyasi meseleler hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamak, şehzade divanına vezir makamında başkanlık etmek, şehzadenin adına sefere gitmek, gerektiği zaman şehzade hakkındaki bazı hususları padişaha bildirmektir.

Lalanın sancak idaresi ve şehzade üzerindeki tesiri, lalası bulunduğu şehzadenin yaşına ve karakter özelliklerine göre değişim arz etmekteydi. Lala, şehzadeyi mümkün olduğunca iyi yetiştirmeye çalışırdı. Çünkü kendi geleceği ile şehzadenin istikbali arasında doğrudan bir bağ vardı. Şehzade gün gelir tahta çıkar hakimiyeti eline alırsa lalasını daha üst bir mevkiye taşıyacağı aşikardı. Dolayısıyla lalalar, siyasi iddia taşıdıkları için şehzadeyi iyi yetiştirme konusunda daha titiz davranmaktaydılar.

Şehzâdelerin lalaları önemli idari vazifelerde bulunan, askeri ve yöneticilik alanlarına vakıf, otoriter, iyi ahlaklı, padişahın güvenini kazanmış kimselerden seçilirdi. Divan-ı hümayun ve padişahın kararıyla seçilen lalalar, şehzâde tahta geçtiğinde umumiyetle onun veziri olurdu.

Sultan II. Murad'ın lalası Saruca Paşa, vezirliğe kadar yükselmiş, II.Mehmed'in lalası olan Ayas Paşa altı ay vezirlik yapmıştır.

II.Bayezid'in lalası Fenarizade Ahmed Paşa 1485'te vezir olmuştur. Bayezid'in şehzâdesi Ahmed'e lalalık yapan II. İbrahim Paşa b. Halil Paşa, lalalık görevinden sonra önce kazasker, 1486'da kubbe veziri, 1497'de sadrazam olarak büyük hizmetlerde bulunmuştur. Hızırbeyoğlu Mehmed Paşa, Şehzâde Ahmed'e lala olmadan önce 1483 yılında vezirlik makamındaydı.

Şehzade sancağının şehzadelere verilen sancakların eski Anadolu Beyliklerinin başkentleri olmasıydı. Dolayısıyla bu yöntem ile hem eski beyliklerle ve ahalisiyle yakınlaşılması hem de hanedanın meşruiyetinin tanınması amaçlanmıştı.

Sancak merkezinin önemli bir tarih-kültür, medeniyet ve ticaret merkezi olmasının gerekliliği idi. İleri de devletin başına geçecek şekilde eğitilen bir şehzadenin her manada taşrada geniş bir sancakta idari, askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik faaliyetleri hakkıyla öğrenmesi ve devlet meselelerinde tecrübe sahibi olması tasarlanmaktaydı.

Amasya, Sivas, Konya, Kütahya, Isparta, Antalya, Kastamonu ve Trabzon gibi şehirler başlıca şehzade sancakları olarak öne çıktı.

Şehzadelere Rumeli'nde sancak verilmemiştir. Bunun nedeni ise I. Murad'ın Anadolu harekatında iken oğlu Şehzade Savcı'yı Rumeli'ye bırakması Savcı'nın ise taht sevdasına düşüp babasına isyan etmesidir. Sultan Murad Rumeli'de Osmanlı şehzadelerinin valilikte bulunmalarını yasaklamıştır.

II. Selim döneminden itibaren şehzadelerin sancağa çıkarılma usulünde değişiklik yapılmış yalnız büyük ve veliaht gözüyle bakılan şehzadeye sancak verilmesi tekrar etmiştir. Selim'in büyük oğlu Murad dedesinin sağlığında Akşehir ve sonra da babasının yerine Manisa'da bulunmuş ve padişah olana dek burada kalmıştır. Manisa sancağı da bundan sonra veliaht şehzade sancağı konumuna sahip olmuştur.

Sancağa çıkarılan son şehzade III. Mehmed olmuştur. 1583'te sancağa gönderilen şehzade Mehmed'in ardından sancağa çıkma sisteminde değişiklik olmuş, yeni uygulama sancağa çıkan şehzadelerin birbirleriyle veya babalarıyla taht mücadelelerine girmesinin engellenmesi ve şehzade ölümlerinin son bulması düşünülerek kafes sistemi olarak tasarlanmıştır.

Yaşanan acı tecrübeler neticesinde alınan bu karar, fiili eğitimin son bulması anlamına geliyordu. Şimşirlik'e konulan ilk şehzade henüz 11-12 yaşlarındaki Şehzade Mustafa I. Mustafa oldu.

Kafes Usûlünün başlamasından itibaren uzun yıllar bir nevi mahpus olan taht adayları sıkıntılı bir hayat yaşamışlardı. Hayatları son derece sınırlandırıldığından hemen hemen bir kısım cariyeler ile annelerinin dışındaki insanlarla irtibatları yok gibiydi. Ancak saray içerisinde cûlus ve bayramlaşma gibi törenlere iştirak edebilmekte fakat sarayın dışındaki alay ve merasimlere katılmaları mümkün olmamaktaydı.

Bayram tebrikleri dışında padişahın huzuruna da kabul edilmeyen şehzadelerin eğitimi cariyeler tarafından sağlanırdı. Bazı şehzadeler can sıkıntısından kurtulmak için mücevhercilik, kuyumculuk, tornacılık gibi sanatlar öğrenirken, ok ve yay yapımı, fildişi ve abanoz işleme ile hat sanatıyla meşgul olurlardı.

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren şehzadelerin hayatında önemli değişme başladı. Abdülmecid dönemi Kafes hayatının iyice gevşediği bir dönem oldu. Buna bağlı olarak şehzadelerin gerek formel ve gerekse enformel eğitimlerinde değişiklikler meydana gelmeye başladı. Şehzadelerin sosyal hayatları ve eğitimlerindeki değişim Abdülaziz döneminde de tedricî olarak devam etti. Örneğin artık doğu dillerinin yanında Fransızca öğretilmeye başlanmış ve Batı kültürünün etkisi hissedilir olmuştu. Yine resim ve müzik gibi dersler şehzadelerin eğitiminde önemli bir yer tutmaktaydı.

II. Abdülhamid döneminde açılan Şehzâdegân Mektebi ile esaslı bir değişim yaşandı. Mekteb-i Âli olarak da geçen mektebe ilk başlarda hanedan mensupları ile devlet ileri gelenlerinin çocukları da devam etmişken sonraları, okul daha çok padişahın çocuklarına hizmet vermeye başlamıştı.

Okul, ilkokuldan yüksek okula kadar geniş müfredatı içermekteydi. Burada temel dini bilgilerden başka coğrafya, tarih ve matematik gibi genel dersler ile Fransızca, Arapça ve Farsça gibi yabancı dil dersleri ve daha fazlası vardı. Anlaşıldığına göre okulda belirli aralıklarla sınav yapılıyor, sınav sonuçları padişaha arz ediliyordu. Sınav sonuç belgeleri karneden daha fazla bilgi içeriyor, öğrencilerin bir önceki döneme göre gelişim düzeyleri kolaylıkla takip ediliyordu. Hocalar ise daha çok güvenilir kişilerden ve bilhassa askerlerden seçiliyor fakat yabancı bir hocanın ders vermesinde de sakınca görülüyordu.

II. Abdülhamid'in çocukları nispeten daha iyi bir eğitim almışlarsa da bu istenen düzeyde olmamıştı. Eğitimde hedeflenen başarıya ulaşamamada müfredattan, eğitim öğretim kadrosuna, bireysel farklılıklara kadar birçok faktör etkili olmuştu. Fakat öğrenilenlerin tatbikata geçirilememesi ve sarayda geçen sıkı bir hayat şehzadelerin eğitim kalitelerini ciddi ölçüde etkilemişti. Çünkü padişahın çocukları izinsiz sarayın dışına çıkamaz, çıktıklarında da sıkı bir takibe maruz kalırlardı.

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanıyla Şehzadegân Mektebi kapandı¹⁸ ve özellikle de 1909'da II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle hanedan eğitiminde ciddi değişiklikler yaşandı. Hürriyet ortamında kendilerini daha özgür hisseden hanedan üyeleri sosyal hayata daha fazla katılmaya başladılar.

II. Meşrutiyetten sonra şehzadeler, muhtelif devlet okullarına gönderilmeye başlandı. Aslında diğer konularda olduğu gibi hanedanın eğitim-öğretim işinden padişah sorumluydu.

1913'teki Bâb-ı Âlî Baskını'nın ardından ülke siyasetine tamamen hâkim olan İttihat ve Terakki Fırkası'nın iktidar yıllarında ciddi ve somut adımlar atıldı. Hanedan eğitimindeki yetersizlik herkesçe tespit edilmiş bir gerçektir. Bunun giderilmesi yönünde çeşitli düşünceler geliştirilmekteydi. Şehzadelerin talim ve terbiyesi üzerine fikir yürütenlerin önde gelenleri arasında Batıcılar vardı.

Bunlardan Abdullah Cevdet, Veliaht Yusuf İzzeddin Efendi'yle 13 Eylül 1913'te yaptığı bir mülakatta görüşlerini ortaya koymuştu.

Mülakatta konu hanedanın eğitimi meselesine geldiğinde Abdullah Cevdet hanedân-ı saltanata ait üç derece-i tahsilden oluşan özel bir okulun kurulması gerektiğini belirtmiş, örnek olarak da Avusturya'da bulunan prens ve zategân çocuklarının öğrenim gördüğü Terezyanum Mektebi'ni göstermişti.

Abdullah Cevdet, Avrupa'da ihtiyaç olmadığı için hanedana mahsus okulların kalmadığını belirterek görüşünde ısrarcı olurken veliaht da karma bir eğitimden yana olduğunu vurguluyordu. Abdullah Cevdet, şehzadelerle diğer herhangi bir şahsın çocuğunun ihtiyaç duyduğu ilmin farklı olduğunu, şehzadelerin diğerlerinden bambaşka bir hayat için hazırlandıklarını, şehzadelere mahsus olan ilmin diğerlerine verilmesinin gereksiz olduğunu, onların işine yaramayacağını fakat şehzadelerin diğer sınıf insanların edinmesi gereken bilgileri alabileceklerini belirtmişti. Abdullah Cevdet sadece şehzadelere lazım olan bir bilginin diğer insanlara öğretilmesinin faydasız bir yükten başka bir mana taşımayacağını dile getirmişti.

Şehzade eğitimi konusunda sistemli, somut ve uygulamaya dönük girişimler İttihat ve Terakki Fırkası döneminde gerçekleşti. Şehzadelerin eğitim-öğretimine dair en ciddi kararlardan biri 1913'te yürürlüğe giren Hanedân-ı Saltanat Âzâsının Hâl ve Mevkileri ile Vazâifini Tayin Eden Nizamnâme de yer aldı.

Nizamnameye göre; hanedan üyelerinin eğitimiyle doğrudan doğruya Hanedân Umûrunun Rü'yetine Mahsus Meclis ilgilenecekti. Böylece şehzadelerin eğitimleri kurumsal bir yapıya kavuşturulmuş, bir yönüyle ailelerin ya da öğrencilerin tercihleri ikinci plana itilmişti. Artık şehzadelerin eğitimi başkanlığını padişah yahut veliahdın yaptığı üyelerini sadrazam, şeyhülislam ve harbiye nazırı ile padişah tarafından seçilecek diğer üyelerden oluşan bir meclis tarafından koordine edilecekti. Şehzade eğitimi Osmanlı tarihinde ilk kez böyle bir meclisin uhdesine havale edilmiş oluyordu.

Dönem itibariyle Meclis'in en etkili üyesi Enver Paşa'ydı. Paşa, imparatorlukta üstlendiği Harbiye Nazırlığı ve Başkomutan Vekilliğinin yanında padişahın kardeşinin kızı Emine Naciye Sultanla evli “damâd-ı şehriyarî” idi. Enver Paşa başta kayın biraderleri olmak üzere bütün şehzadelerin eğitimleriyle yakından ilgilendi.

Bu çerçevede şehzadelere yaver atanması ve şehzadelerin Harbiye Mektebi'ne devamları konusunda Enver Paşa'nın büyük katkıları oldu.

Şehzade eğitime dair son düzenleme 7 Şubat 1922 yılında yürürlüğe konulan Hanedân-ı Saltanat Kararnamesi çerçevesinde yapıldı. Kararname ile şehzade eğitiminin esasları ilk kez bu kadar etraflı bir şekilde ele alınmış çerçevesi çizilmiştir.

KAYNAKÇA:

- Kırpık, C. (2016). *Osmanlı'da Şehzade Eğitimi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayıncılık.
- Çevirgen, D. (2013). *Osmanlı Klasik Dönem Şehzade Eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirci, T. (2019). *Sosyal ve Politik Bir Vaka Olarak Osmanlı Devleti'nde Şehzade Ölümleri*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kırpık, C. (2010). “II. Meşrutiyet'ten Sonra Şehzade Eğitiminde Değişim”. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 2010 (21). 99-130.
- Kurtaran, U. (2014). “Osmanlı Devleti'nde Şehzadelik Kurumuna Yeni Bir Bakış: Şehzadelerin Doğumu, Yetiştirilmesi ve Tahta Çıkış Süreçleri Hakkında Bir Değerlendirme”. *Literature and History of Turkish or Turkic*. 9 (4). 759-778.